

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2009, 2(2), p. 157–173

ŽALOS, PADARYTOS VALSTYBEI NAREI PAŽEIDUS EUROPOS BENDRIJOS TEISĘ, ATLYGINIMAS PRIVAČIAM ASMENIUI

Agnė Vaitkevičiūtė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Europos Sąjungos teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 512
Elektroninis paštas estk@mruni.eu

Pateikta 2009 m. vasario 11 d., parengta spausdinti 2009 m. balandžio 20 d.

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojami klausimai, reikšmingi privačiam asmeniui, siekiančiam gauti žalos atlyginimą iš valstybės, pažeidusios Europos Bendrijos (toliau – EB) teisę. Pabrėžiama, kad žalos, padarytos valstybei narei pažeidus EB teisės nuostatas, atlyginimas privačiam asmeniui – nacionalinės teisės reglamentavimo sritis. Pirmojoje straipsnio dalyje kalbama apie išskirtinį nacionalinių teismų vaidmenį, nagrinėjamas žalos asmeniui klausimų sprendimas prieš sprendimo Francovich byloje ir po sprendimo šioje byloje priėmimą. Antrojoje straipsnio dalyje analizuojami efektyvumo ir veiksmingumo (kai kurie užsienio autoriai šį principą įvardija kaip nediskriminavimą) principai, kildinami iš Europos Teisingumo Teismo (toliau – Teismas) praktikos, kuriuos turi atitikti nacionalinės teisės normos, kuriomis remiantis asmeniui atlyginama žala, bei pateikiama trumpa šių principų samprata. Trečioji dalis skirta aptarti pagrindinėms teisės normoms, kurios vadovaujantis EB teise turi būti įtvirtintos nacionalinėje teisėje ir kuriomis remiantis sprendžiami žalos asmeniui atlyginimo klausimai. Šios normos suskirstytos į dvi pagrindines grupes: materiales ir procesines. Atkreipiamas dėmesys, kad visas šias normas yra įgaliojti taikyti nacionaliniai teismai, nagrinėjantys žalos asmeniui atlyginimo ieškinius.

Straipsnis baigiamas tiriamųjų klausimų apibendrinimu, straipsnio pabaigoje pateikiamos pagrindinės išvados.

Reikšminiai žodžiai: *Europos Sąjungos teisė, valstybių atsakomybė dėl žalos asmeniui, žalos asmeniui atlyginimas, efektyvumo principas, veiksmingumo principas, nacionalinės materialinės ir procesinės teisės normos.*

Įvadas

Asmuo, dėl EB teisės pažeidimo patyręs žalos, turi teisę reikalauti kompensacijos. Šios svarbios teisės prielaida – valstybių atsakomybė dėl žalos¹, kuri yra pagrindas asmeniui reikalauti žalos atlyginimo nacionaliniame teisme². Nacionaliniai teismai privalo užtikrinti, kad iš EB teisinės sistemos kylančios asmens teisės būtų efektyviai ir veiksmingai ginamos.

Užsienio teisinėje literatūroje yra nagrinėjami žalos asmeniui atlyginimo klausimai, tačiau ši analizė nėra sisteminė ir išsami, dažnai apsiribojama tik galimų teisinių gynybos priemonių nacionaliniuose teismuose nagrinėjimu. Žalos asmeniui atlyginimo klausimus yra nagrinėję tokie užsienio autoriai: Walteris van Gerven, Angela Ward, Sacha Prechal, Koenas Lenaertsas, Matthias Ruffert, Ami Barav, Josephine Steiner, Nicholas Greenas, Roberto Caranta, Takis Tridimas ir kai kurie kiti. Šių autorių darbais remtasi rašant šį straipsnį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad literatūroje lietuvių kalba šie klausimai iš viso nenagrinėti.

Teismas žalos asmeniui atlyginimo klausimų taip pat nėra išsamiai nagrinėjęs. Galima būtų teigti, jog detaliausiai šie klausimai Teismo praktikoje analizuoti *Francovich*, *Brasserie du Pecheur*, *Palmisani*, *Manfredi*, *Courage v. Crehan* bylose.³

Šio straipsnio tikslas – atskleisti nacionalinių teismų vaidmenį nagrinėjant žalos asmeniui dėl EB teisės pažeidimo atlyginimo ieškinius, skirti ir apibrėžti pagrindinius principus, kuriuos turi atitikti nacionalinės teisės normos, pagal kurias asmeniui atlyginama žala, bei glaustai aptarti pagrindines materialines ir procesines teisės normas, reglamentuojančias žalos asmeniui atlyginimo nacionaliniuose teismuose klausimus.

Tyrimo objektas – žalos, padarytos valstybei narei pažeidus EB teisę, atlyginimo privačiam asmeniui klausimai.

Tyrimo metodai. Rašant straipsnį taikyti šie mokslinio tyrimo metodai: sisteminės analizės, lyginamasis-analitinis, istorinis, gramatinis, teleologinis.

- 1 Van Gerven, W. Of Rights, Remedies and Procedures. *Common Market Law Review*. 2000, 37(3): 509 – 510.
- 2 Van Gerven, W. Remedies for Infringements of Fundamental Rights. *European Public Law*. 2004, 10(2): 264 – 272; Ruffert, M. Rights and Remedies in European Community Law: A Comparative View. *Common Market Law Review*. 1997, 34(2)L 325.
- 3 Sąjungtos bylos C-6/90 ir C-9/90, *Francovich v. Italian Republic* [1991] ETA I-5357; Sąjungtos bylos C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pecheur v. Bundesrepublik Deutschland and the Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1996] ETA I-1029; Byla C-261/95, *Palmisani v. Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS)* [1997] ETA I-4025; Byla C-295/04, *Manfredi v. Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA* [2006] ETA I-6619; Byla C-453/99, *Courage v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage* [2001] ETA I-6297.

1. Nacionalinių teismų vaidmuo žalos asmeniui atlyginimo procese

Nors įgyvendinti EB teisę ir jos laikytis yra įpareigosotos visos nacionalinės valstybių narių institucijos – įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės, tačiau žalos atlyginimo klausimai spęstini išimtinai nacionaliniuose teismuose⁴. Teismo jurisprudencijoje taip pat pabrėžiama privataus asmens, kaip EB teisės subjekto, teisė kreiptis į nacionalinius teismus siekiant ginti savo pažeistas teises⁵. Nacionaliniams teismams paliekama teisė spręsti žalos atlyginimo klausimus bei užtikrinti, kad dėl EB teisės pažeidimo padarymo asmens patirtos neigiamos pasekmės būtų pašalintos⁶. Taigi šie teismai užima ypatingą vietą visų valdžios institucijų sistemoje. Jie privalo užtikrinti efektyvią ir veiksmingą asmens teisių, kildinamų iš EB teisinės sistemos, apsaugą⁷. Ši svarbų teiginį yra ne kartą pripažinęs bei vėliau savo jurisprudencijoje pakartojęs Teismas⁸.

1.1. Žalos asmeniui atlyginimo klausimų sprendimas iki *Francovich* bylos

Kalbant apie teisminę asmens teisių, kildinamų iš EB teisės ir kurios turi būti gimanos valstybei narei padarius EB teisės pažeidimą, apsaugą galima būtų skirti du šių teisių gynybos etapus:

- 1) žalos atlyginimas asmeniui valstybei narei pažeidus EB teisę iki sprendimo *Francovich* byloje priėmimo;
- 2) žalos atlyginimas asmeniui valstybei narei pažeidus EB teisę po sprendimo *Francovich* byloje priėmimo⁹.

Dar 1974 m. Teismas iškėlė problemą, jog Sutartyje turėtų būti nuostatos dėl žalos atlyginimo tais atvejais, kai valstybė narė nevykdo savo įsipareigojimų remiantis EB teise¹⁰. Vėliau Europos Komisija pasiūlė įtraukti į Sutartį nuostatą, reglamentuojančią

4 Reich, N. Horizontal Liability in EC Law: Hybridization of Remedies for Compensation in Case of Breaches of EC Rights. *Common Market Law Review*. 2000, 44(3): 737.

5 Van Gerven, W. Remedies for Infringements of Fundamental Rights. *European Public Law*. 2004, 10(2): 274.

6 Sujungtos bylos C-231/06 – C-233/06, *Jonkman v. National Pensions Office* [2007] ETA 0000, 40 dalis.

7 Drake, S. Scope of Courage and the Principle of „Individual Liability“ for Damages: Further Development of the Principle of Effective Judicial Protection by the Court of Justice. *European Law Review*. 2006, 31(6): 841 – 843.

8 Byla 26/62, *Van Gend and Loos v. Netherlands Inland Revenue administration* [1963] ETA 1; Byla 6/64, *Costa v. ENEL* [1964] ETA 585; Sujungtos bylos C-6/90 ir C-9/90, *Francovich v. Italian Republic* [1991] ETA I-5357, 31 dalis; Byla 106/77, *Amministrazione delle finanze dello stato v. Simmenthal* [1978] ETA 629, 16 dalis; Byla C-213/89, *The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1990] ETA I-2433, 19 dalis; Byla C-453/99, *Courage v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage* [2001] ETA I-6297, 18 – 25 dalys.

9 Green, N., Barav, A. Damages in the National Courts for Breach of Community Law. Iš *Yearbook of European Law 1986*. Oxford: Clarendon Press, 1987, p. 55 – 119; Barav, A. State Liability in Damages for Breach of Community Law in the National Courts. Iš *Yearbook of European Law 1996*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 87–128.

10 Bulletin of the European Communities, Supplement 9/75, p. 18.

valstybių atsakomybę dėl žalos. Tačiau tokia norma rengiant Mastrichto sutartį inkorporuota nebuvo¹¹. Manytina, jog tuo metu dar buvo pripažįstama, kad žalos atlyginimo klausimus turi reguliuoti išimtinai nacionalinės teisės nuostatos, bet ne EB teisė. Buvo siekiama daugiau klausimų palikti nacionalinės teisės reglamentavimo sferai. Taip pat buvo manoma, jog EB teisės tiesioginio veikimo doktrina pakankama asmeniui reikalausti žalos atlyginimo nacionaliniame teisme. Panašios pozicijos laikėsi ir Teismas ankstyvosios savo praktikos metu¹². *Russo* byloje Teismas pažymėjo, kad tais atvejais, kai nacionalinis teismas nustato, jog asmuo dėl EB teisės pažeidimo patyrė žalą, valstybė narė, kuri tą pažeidimą padarė, privalo atlyginti asmens patirtą žalą pagal nacionalinės teisės nuostatas¹³. *Salgoil* ir *Bozzetti* bylose¹⁴, nagrinėtose dar iki sprendimo *Francovich* byloje priėmimo, Teismas bene pirmą kartą išsamiau apibrėžė nacionalinių teismų vietą ginant asmens teises pažymėdamas, jog: nacionaliniai teismai užima ypatingą vietą kitų valstybės institucijų sistemoje, kai yra sprendžiamas asmens teisių gynbos klausimas; turi būti paskirti kompetentingi nacionaliniai teismai, kurie nagrinėtų tokius asmens teisių gynimo ieškinius; asmens teisių apsauga nacionaliniame teisme turi būti tiesioginė ir neatidėliotina (*direct and immediate*); asmens teisių apsauga turi būti efektyvi (*effective*)¹⁵. Vis dėlto ilgą laiką nebuvo aišku, ar teisė reikalauti žalos atlyginimo, turi būti kildinama iš EB teisės normų¹⁶. Iš čia išvada, jog jokių bendrųjų, EB mastu taikomų, valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygų nebuvo. Nacionaliniai teismai žalos atlyginimo klausimus sprendė savo nuožiūra vadovaudamiesi nacionalinėmis teisės normomis¹⁷. Todėl ir teismų praktika bylose dėl EB teisės pažeidimo atlyginimo išliko skirtinga, taip sudarant sąlygas taikyti skirtingus asmens teisių gynbos standartus.

1.2. Žalos asmeniui atlyginimas priėmus sprendimą *Francovich* byloje

Teismui priėmus sprendimą *Francovich* byloje, padėtis iš esmės pasikeitė. Teismas pabrėžė, jog žala asmeniui turi būti atlyginama vadovaujantis nacionaline teise, jeigu tenkinamos valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygos (šios sąlygos pirmą kartą ir buvo suformuluotos minėtoje byloje). Nacionalinės teisės normas įpareigoti taikyti nacionali-

11 Bulletin of the European Communities, Supplement 2/91, p. 152–153.

12 Byla 13/68, *Salgoil v. Italian Ministry for Foreign Trade* [1968] ETA 453, p. 463; Byla 69/75, *Russo v. AIMA* [1976] ETA 45; Byla 33/76, *Rewe v. Land wirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ETA 1989, 5 dalis; Byla 45/76, *Comet v. Produktschap voor Siergewassen* [1976] ETA 2043, 13–16 dalys; Byla 179/84, *Bozzetti v. Invernizzi* [1985] ETA 2301, 17 dalis.

13 Byla 69/75, *Russo v. AIMA* [1976] ETA 45, 56 dalis.

14 Byla 13/68, *Salgoil v. Italian Ministry for Foreign Trade* [1968] ETA, p. 463; Byla 179/84, *Bozzetti v. Invernizzi* [1985] ETA 2301, 17 dalis.

15 Byla 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal* [1978] ETA 629; Byla 222/84, *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* [1986] ETA I-1651, 17 dalis; Byla 13/68, *Salgoil v. Italian Ministry for Foreign Trade* [1968] ETA, p. 463; Byla 179/84, *Bozzetti v. Invernizzi* [1985] ETA 2301, 17 dalis.

16 Ward, A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 206.

17 Barav, A., p. 99–126.

niai teismai¹⁸. Taigi Teismas šioje byloje pagrindė asmens teisę reikalauti žalos atlyginimo iš EB teisę pažeidusios valstybės narės kaip teisę, kylančią iš EB teisinės sistemos, kurią turi užtikrinti nacionaliniai teismai. Vadinasi, nustatyta, kad asmuo, norintis gauti žalos atlyginimą iš valstybės narės, privalo kreiptis į nacionalinį teismą, kur toks ieškinytas spręstinas vadovaujantis nacionalinės teisės normomis.

2. Principai, kuriais vadovaujantis nacionaliniai teismai sprendžia žalos asmeniui atlyginimo klausimus

Francovich byloje Teismas pripažino, jog nacionalinės teisės normos (materialinės ir procesinės), kuriomis remiantis asmeniui atlyginama žala, negali būti visai autonomiškos (nepriklausomos nuo EB teisės). Jos turi būti ne mažiau palankios nei tos, kurios taikytinos panašioms nacionaliniams ieškiniams, bei negali apsunkinti ar visai užkirsti kelią žalai atlyginti¹⁹. Vėlesnėje Teismo praktikoje (*Palmisani, Courage v. Crehan* bylų sprendimuose) šios nuostatos buvo apibendrintos ir įvardytos kaip efektyvumo ir veiksmingumo principai²⁰.

Vadovaujantis Teismo jurisprudencija efektyvumo ir veiksmingumo principai apibendrintai apibrėžtini taip: nacionalinės teisės normos turi neapsunkinti/nepadaryti neįmanomos galimybės reikalauti žalos atlyginimo (efektyvumo principas, angl. *principle of effectiveness*); nacionalinės teisės normos, kuriomis remiantis žala yra atlyginama, neturi būti mažiau palankios nei tos, kurios taikomos analogiškiems nacionaliniams ieškiniams (veiksmingumo principas, angl. *principle of equivalence*).²¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog tokios pačios formuluotės, apibrėžiant anksčiau minėtus principus, taikomos ir teisinėje literatūroje²². Teisinėje literatūroje taip pat pasitaiko nuomonių, jog efektyvumo ir veiksmingumo principai taikomi nepakankamai. Walterio van Gerveno teigimu, asmens teisių gynyba nacionaliniuose teismuose negali būti per daug apribota. Ji turi būti adekvati²³. Manytina, kad asmens teisių gynybos adekvatumas yra sudėtinė efektyvumo principo dalis, parodanti, jog asmens teisė pasinaudoti galimybe reikalauti

18 Sujungtos bylos C-6/90 iš C-9/90, *Francovich v. Italian Republic* [1991] ETA I-5357, 31–42 dalys.

19 *Ibid.*, 43 dalis.

20 Byla C-261/95, *Palmisani v. Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS)* [1997] ETA I-4025, 27 dalis; Byla C-453/99, *Courage v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage* [2001] ETA I-6297, 29 dalis.

21 Sujungtos bylos C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pêcheur v. Bundesrepublik Deutschland and The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1996] ETA I-1029, 67 dalis; Byla C-228/98, *Downias v. Ipourgos Ikonomikon (Minister for Economic Affairs)* [2000] ETA I-577, 64 dalis; Byla C-66/95, *The Queen v. Secretary of State for Social Security, ex parte Eunice Sutton* [1997] ETA I-2163, 33 dalis; Byla C-261/95, *Palmisani v. Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS)* [1997] ETA I-4025, 27 dalis; Byla C-453/99, *Courage v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage* [2001] ETA I-6297, 29 dalis.

22 Reich, N., p. 740–741; Drake, S., p. 842; Green, N., Barav, A., p. 58 – 67; Van Gerven, W. Bridging the unbridgeable: Community and National tort laws after *Francovich* and *Brasserie*. *International and Comparative Law Quarterly*. 1996, 45(3): 513 – 517; Prechal, S. *Directives in EC Law*. Second, completely revised edition. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 134–145, 273–275, 291–293; Barav, A., p. 98 – 99.

23 Van Gerven, W. Of Rights, Remedies and Procedures, p. 533.

žalos atlyginimo turi būti reali. Ji neturi būti apsunkinta. Todėl nederėtų skirti adekvatumo kaip dar vieno atskiro principo.

2.1. Efektyvumo principas

Efektyvumo principas gali būti suprantamas keleriopai. Pirma, kaip EB teisės efektyvumo principas bendraja (plačiausia) prasme.²⁴ Antra, efektyvios teisminės apsaugos principas²⁵ (siauresne prasme). Trečia, kaip efektyvios teisminės apsaugos principas valstybių atsakomybės dėl žalos bylose (efektyvumo principas siauriausia prasme). Šios dvi efektyvumo principo reikšmės yra glaudžiai tarpusavyje susijusios²⁶. Todėl šiame straipsnyje efektyvumo principas valstybių atsakomybės dėl žalos bylose bus analizuojamas jį siejant su efektyvios teisminės apsaugos principu, tačiau bandant pabrėžti šio principo savarankišką reikšmę valstybių atsakomybės dėl žalos bylose.

Efektyvios teisminės apsaugos principas perėjo keturis raidos etapus, todėl teisinėje literatūroje skiriamos tokios „keturių kartų“ bylos: bylos, susijusios su tiesioginio veikimo ir viršenybės principais; bylos, susijusios su pagrindinių principų (efektyvumo ir veiksmingumo), kuriais vadovaujantis asmens teisės ginamos nacionaliniuose teismuose, suformulavimu; bylos, susijusios su tolesniu efektyvumo ir veiksmingumo principų aiškinimu; bylos, susijusios su valstybių atsakomybės dėl žalos nustatymu bei efektyvios teisminės apsaugos principo aiškinimu²⁷. Manytina, jog būtų galima iš dalies sutikti, kad šie efektyvios teisminės apsaugos principo plėtos etapai išskiriami ir būtent dėl šių priežasčių. Pirma, iš pradžių asmens teisės, kylančios iš EB teisinės sistemos, buvo ginamos tik pasinaudojant tiesioginio veikimo ir viršenybės principais. Antra, tik daug vėliau Teismas pripažino, jog būtina užtikrinti vienodą efektyvią asmens teisių apsaugą nacionaliniuose teismuose pasinaudojant valstybių atsakomybės dėl žalos doktrina. Tačiau neaišku, kodėl efektyvumo principas siejamas su veiksmingumo principu, nes, tai iš esmės yra du atskiri, savarankišką reikšmę turintys principai, kildinami iš EB teisės.

Norint suprasti, kas sudaro efektyvumo principo turinį valstybių atsakomybės dėl žalos bylose ir tai paaiškinti, visų pirma reikėtų panagrinėti Teismo jurisprudenciją šiuo klausimu. Sprendžiant žalos asmeniui atlyginimo klausimus efektyvumo principas buvo minėtas Teismo jurisprudencijoje gerokai anksčiau nei buvo priimtas sprendimas *Fran-*

24 Snyder, F. The Effectiveness of European Community Law: Institutions, Processes, Tools and Techniques. *Modern Law Review*. 1993, 56(1): 7–45; Tridimas, T. *The General Principles of EU Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 418 – 476; Accetto, M., Zleptnig, S. The Principle of Effectiveness: Rethinking Its Role in Community Law. *European Public Law*. 2005, 11(3): 375–403; Martin, C. P. Furthering the Effectiveness of EC Directives and the Judicial Protection of Individual Rights Thereunder. *International and Comparative Law Quarterly*. 1994, 43(1): 26–54; Herlin-Karnell, E. An Exercise in Effectiveness? *European Business Law Review*. 2007, 18(5): 1181–1191; Becker, F. Application of Community Law by Member States' Public Authorities: Between Autonomy and Effectiveness. *Common Market Law Review*. 2007, 44(4): 1035–1056; Ward, A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EU Law*. Second completely revised edition. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 86–203.

25 Martin, C. P., p. 30–36.

26 Caranta, R. Judicial Protection Against Member States: A New *Jus Commune* Takes Shape. *Common Market Law Review*. 1995, 32(2): 703–726.

27 Drake, S., p. 845–846.

covich byloje. Teismas nagrinėdamas bylas, susijusias su laisvu prekių judėjimu, pripažino, jog gražinant asmeniui nacionalinėje teisėje numatytus mokesčius, prieštaraujant EB teisei (lygiavėčio poveikio priemonės), turi būti atsižvelgiama ir į efektyvumo principą, t. y. negali būti apsunkinta arba tapti neįmanoma gražinti tokius sumokėtus mokesčius²⁸. Vėliau, *Francovich* byloje, Teismas pripažino šio principo svarbą valstybių atsakomybės dėl žalos bylose nustatydamas, kad nacionalinės teisės normos turi neapsunkinti/nepadaryti neįmanomos privataus asmens galimybės reikalauti žalos atlyginimo nacionaliniame teisme²⁹. Ši nuostata *Palmisani* byloje buvo pavadinta efektyvumo (angl. *principle of effectiveness*) principu³⁰. Manytina, kad tokį Teismo sprendimą lėmė ankstesnės Teismo praktikos, ne kartą minint, jog nacionalinės teisės normos turi būti tokios, jog asmens galimybės reikalauti atlyginti žalą nacionaliniame teisme nebūtų apsunkintos/taptų neįmanomos³¹. *Larsy* byloje Teismas pripažino dar vieną svarbų efektyvumo principo aspektą, jog užtikrinti, kad būtų taikomas efektyvumo principas – ne tik žemesniųjų, bet ir aukščiausiųjų teismų pareiga.³² Vadinasi, tai yra principas, įpareigojantis visus valstybių narių nacionalinius teismus, nagrinėjančius žalos dėl EB teisės pažeidimo padarymo atlyginimo ieškinius.

Galima daryti išvadą, jog efektyvumo principas, atsiradęs Teismo praktikoje kaip bendrasis EB teisės principas, buvo pritaikytas valstybių atsakomybės bylose užtikrinti, jog nacionalinės teisės normos, kurios taikytinos tuo konkrečiu atveju, turi neapsunkinti/nepadaryti neįmanomos privataus asmens galimybės nacionaliniame teisme reikalauti atlyginti žalą. Efektyvumo principo taikymas – nacionalinių teismų, nagrinėjančių žalos atlyginimo ieškinius, prerogatyva. Šis principas numato nacionaliniams teismams gaires, kaip turi būti nagrinėjami žalos dėl EB teisės pažeidimo padarymo atlyginimo ieškiniai.

2.2. Veiksmingumo principas

Veiksmingumo principas taip pat yra vienas pamatinių EB teisės principų³³. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurie užsienio autoriai veiksmingumo principą vadina nediskriminavimo principu³⁴. Angelos Ward bei Matejaus Accetto ir Stefano Zleptnigo teigimu, veiksmingumo principas suprantamas kaip nediskriminavimas (angl. *principle of non-discrimination*)³⁵. Manytina, jog šį svarbų principą būtų teisingiau vadinti veiks-

28 Byla 33/76, *Rewe v. Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ETA 1989, 5 dalis; Byla 45/76, *Comet v. Produktschap voor Siergewassen* [1976] ETA 2043, 13 dalis; Byla 199/82, *Amministrazione delle finanze dello stato v. San Giorgio* [1983] ETA 3595, 12 dalis.

29 Sujungtos bylos C-6/90 ir C-9/90, *Francovich v. Italian Republic* [1991] ETA I-5357, 43 dalis.

30 Byla C-261/95, *Palmisani v. Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS)* [1997] ETA I-4025, 27 dalis.

31 Byla 68/88, *Commission v. Greece* [1989] ETA 2965, 24 dalis; Byla C-231/96, *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) v. Ministero delle Finanze* [1996] ETA I-4951, 19 dalis; Byla C-312/93, *Peterbroeck v. Belgian State* [1995] ETA I-4599, 12 dalis.

32 Byla C-118/00, *Larsy v. INASTI* [2001] ETA I-5063, 52 dalis.

33 Lenaerts, K. The Rule of Law and the Coherence of the Judicial System of the European Union. *Common Market Law Review*. 2007, 44(6): 1625; Ward, A., p. 186–193.

34 Ward, A., p. 110.

35 Accetto, M.; Zleptnig, S., p. 388–390; Ward, A., p. 186–193.

mingumo principu dėl kelių priežasčių. Pirmą, toks supratimas yra platesnis ir rodo ne tik tai, ar asmuo nėra diskriminuojamas nacionaliniame procese nagrinėjant žalos atlyginimo ieškinius, bet taip pat ir tai, jog asmeniui yra sudaromos sąlygos gauti žalos atlyginimą. Antra, šis principas apibrėžiamas būtent kaip veiksmingumo principas ir Teismo praktikoje: Teismas yra pažymėjęs, jog veiksmingumo principas reikalauja, kad pareiškiant ieškinį nacionaliniam teismui nebūtų daroma jokia skirtumo dėl to, ar pažeista EB, ar nacionalinės teisės norma, jeigu toks ieškinyje pareikštas dėl tos pačios priežasties, ir ieškinių tikslas yra toks pat.³⁶ Dėl anksčiau nurodytų priežasčių šis principas bus įvardijamas kaip veiksmingumas.

Veiksmingumo principo gali būti kelios prasmės. Pirmą, EB teisės veiksmingumas bendrąja prasme. Antra, veiksmingos teisminės apsaugos principas (siauresne prasme). Trečia, veiksmingos teisminės apsaugos principas valstybių atsakomybės dėl žalos byloje (siauriausia prasme).³⁷ Dvi pastarosios veiksmingumo principo reikšmės yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, todėl veiksmingos teisminės apsaugos principas valstybių atsakomybės dėl žalos byloje bus nagrinėjamas parodant jo ryšį su veiksmingos teisminės apsaugos principu, t. y. veiksmingumo principu platesne prasme.

Teisinėje literatūroje veiksmingumo principas plačiau prasme apibrėžiamas kaip būtinumas užtikrinti, jog nacionalinės teisės normos neturi būti mažiau palankios nei tos, kurios taikomos teisės normoms, reglamentuojančioms nacionalinės teisės taikymą toje valstybėje narėje³⁸. Panašiai turėtų būti suprantamas ir veiksmingumas valstybių atsakomybės dėl žalos byloje – nacionalinės teisės normos, kuriomis vadovaujantis asmeniui atlyginama žala dėl EB teisės pažeidimo, turi būti analogiškos panašioms nacionaliniams ieškiniams. Tokią veiksmingumo principo sampratą pagrindė Teismas savo jurisprudencijoje nagrinėdamas tiek bendruosius veiksmingos teisminės apsaugos klausimus, tiek ir žalos atlyginimo klausimus valstybių atsakomybės dėl žalos byloje³⁹. Valstybių atsakomybės dėl žalos byloje veiksmingumo principas pirmą kartą sukonkretintas pripažįstant, jog nacionalinės teisės normos, kuriomis remiantis asmeniui atlyginama žala, neturi būti mažiau palankios nei tos, kurios taikomos analogiškiems nacionaliniams ieškiniams⁴⁰. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ši formuluotė pateikta tiesiogiai neįvardijant, jog tai yra veiksmingumo principas. Vėliau Teismas jau pateikė apibendrintą

36 Byla C-326/96, *Levez v. Jennings (Harlow Pools)* [1998] ETA I-7835, 41 dalis.

37 Tokia veiksmingumo principo samprata buvo išskirta apibendrinus Teismo jurisprudenciją valstybių atsakomybės dėl žalos byloje.

38 Becker, F., p. 1043.

39 Byla 33/76, *Rewe v. Landwirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ETA 1989, 4–5 dalys; Byla 45/76, *Comet v. Produktschap voor Siergewassen* [1976] ETA 2043, 13 dalis; Byla C-410/92, *Johnson v. Chief Adjudication Officer* [1994] ETA I-5483, 21 dalis; Byla C-246/96, *Mangorrian and Cunningham v. Eastern Health and Social Services Board* [1997] ETA I-7153, 37 dalis; Byla C-78/98, *Preston v. Wolverhampton Healthcare NHS* [2000] ETA I-3201, 31 dalis; Byla C-453/99, *Courage v. Bernard Crehan and Bernard Crehan* [2001] ETA I-6297, 29–31 dalys; Byla C-201/02, *The Queen, on the application of Wells v. Secretary of State for Transport* [2004] ETA I-723, 67 dalis; Byla C-295/04, *Manfredi v. Lloyd Adriatico Assicurazioni* [2006] ETA I-6619, 62 dalis.

40 Sujungtos bylos C-6/90 ir C-9/90, *Francovich v. Italian Republic* [1991] ETA I-5357, 43 dalis. *Francovich* byloje Teismas pasirėmė bendra veiksmingos teisminės apsaugos principo samprata. Žr. Bylos 199/82, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. San Giorgio* [1983] ETA 3595, 14 dalį.

veiksmingumo principo sampratą. *Palmisani* byloje Teismas pažymėjo, jog nacionalinių teisės normų savybė suteikti ne mažiau palankią apsaugą nei ta, kuri taikoma analogiškiems nacionaliniams ieškiniams, yra suprantama kaip veiksmingumo principas⁴¹.

Galima būtų apibendrintai teigti, jog veiksmingumo principas valstybių atsakomybės dėl žalos byloje turi būti suprantamas taip: nacionalinės teisės normos, kuriomis asmeniui atlyginama žala, neturi būti mažiau palankios nei tos, kurios taikomos analogiškiems nacionaliniams ieškiniams. Veiksmingumo principo taikymas – nacionalinių teismų, nagrinėjančių žalos atlyginimo ieškinius, prerogatyva. Šis principas suteikia nacionaliniams teismams gaires, kaip turi būti nagrinėjami žalos dėl EB teisės pažeidimo padarymo atlyginimo ieškiniai.

3. Pagrindinės materialinės ir procesinės žalos asmeniui atlyginimo nuostatos

Nors valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygos suformuluotos Teismo praktikoje, tačiau žala asmeniui dėl tokio pažeidimo padarymo atlyginama remiantis nacionalinės teisės normomis. Žalos atlyginimo klausimai sprendžiami išimtinai nacionaliniuose teismuose vadovaujantis nacionaline teise, t. y. taikant materialines ir procesines teisės normas. Daugelis užsienio teisininkų, analizuojantys pirmiau nurodytus klausimus, apsiriboja tik galimų teisinių gynybos priemonių (ieškinių) nacionaliniuose teismuose nagrinėjimu⁴². Užsienio teisinėje literatūroje pateikiama tokia šių nacionalinių teisės normų klasifikacija: materialinės teisės normos; procesinės teisės normos, reglamentuojančios įvairius proceso nacionaliniame teisme klausimus⁴³. Taigi matome, jog žalos asmeniui atlyginimo nacionaliniuose teismuose nuostatos yra dvejopo pobūdžio – materialiosios ir procesinės (kai kurių autorių nuomone – turinio ir formos⁴⁴). Materialiosios teisės normos iš esmės skirtos žalos atlyginimo turinio klausimams – žalos dydžiui, atlygintinos žalos rūšims įvertinti, nustatyti, kokie yra ieškinio senaties terminai⁴⁵. Procesinės teisės normos yra įvairios. Vienos jų skirtos nustatyti, kas gali reikalauti žalos atlyginimo (ieškovas), iš ko žala turi būti atlyginama (atsakovas). Kitos skirtos įvairiems procesiniams žalos atlyginimo klausimams, tokiems kaip įrodinėjimo priemonės ir būdai, liudytojų parodymai, teismų, nagrinėjančių žalos atlyginimo ieškinius, nacionalinėje teisėje paskyrimą bei tokių teismų kompetencijos klausimus, reguliuoti. Tiek materialinės, tiek procesinės teisės normos turi atitikti iš EB teisės kildinamus, pamatinius efektyvumo ir veiksmingumo principus⁴⁶. Todėl Teismas ne kartą yra pateikęs nacionaliniams teismams kriterijus, kaip turėtų būti vertinamos anksčiau minėtos nacionalinės teisės normos.

41 Byla C-261/95, *Palmisani v. Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS)* [1997] ETA I-4025, 27 dalis.

42 Van Gerven, W. Of Rights, Remedies and Procedures, p. 513; Ward, A., p. 235; Prechal, S., p. 291 – 292; Snyder, F., p. 7 – 45. Reich, N., p. 737 – 741.

43 Ward, A., p. 235; Prechal, S., p. 293.

44 Snyder, F., p. 7 – 45.

45 Byla C-302/97, *Konle v. Austria* [1999] ETA I-3099, 58 dalis.

46 Byla C-295/04, *Manfredi v. Lloyd Adriatico Assicurazioni* [2006] ETA I-6619, 54 dalis.

Apibendrinami tai, kas anksčiau išdėstyta, galime teigti, jog: *žala asmeniui atlyginama pagal nacionalines materialines ir procesines teisės normas*. Šios normos reguluoja tokius klausimus kaip atlygintinos žalos dydis, žalos rūšys, ieškovas, atsakovas, ieškinio senaties terminai, nacionalinių teismų, nagrinėjančių žalos atlyginimo ieškinius, paskyrimas bei kompetencija, įvairūs kiti procesiniai klausimai, tokie kaip įrodinėjimo priemonės ir būdai, liudytojų parodymai ir kt.; materialinės ir procesinės teisės normos turi atitikti veiksmingumo ir efektyvumo principus.

3.1. Materialinės žalos asmeniui atlyginimo nuostatos

Materialinės žalos asmeniui atlyginimo nuostatos reglamentuoja tokius klausimus kaip atlygintinos žalos dydis, žalos rūšys, ieškinio senaties terminai. Tai yra normos, kurios apibrėžia asmens teisės pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo turinį. Pagrindinės jų analizuotos Teismo praktikoje ir teisinėje literatūroje, didžiausią dėmesį skiriant žalos atlyginimo dydžiui, rūšims bei ieškinio senaties terminams.

Didžioji dalis bylų, kuriose Teismas nagrinėjo žalos atlyginimo klausimus, buvo susijusios su turtinės žalos atlyginimu. Iš Teismo praktikos akivaizdu, kad pripažįstamas visiškas nuostolių atlyginimo principas⁴⁷. Vadinasi, asmeniui turi būti atlyginti tiek tiesioginiai, tiek ir netiesioginiai nuostoliai, t. y. ne tik jo negautos pajamos, bet ir turėtos išlaidos. Tačiau valstybės narės gali reikalauti, kad asmuo, kuris patyrė žalos, patvirtintų, jog ėmėsi visų įmanomų priemonių žalos dydžiui sumažinti. Antraip žala asmeniui gali būti neatlyginta visiškai arba atlyginta mažiau nei jis tikėjosi⁴⁸. *Draehmpaehl* byloje buvo pripažinta, jog kompensacija turi būti reali ir adekvati padarytai žalai, tačiau kompensacija bet koku atveju negali būti nominali⁴⁹. Vadinasi, asmuo turi gauti tokią kompensaciją, kuri atitiktų jo patirtą žalą. Šis teiginys pakartotas ir *Marshall* byloje, kurioje taip pat pridurta, kad asmeniui turi būti atlygintos ir palūkanos, kadangi jos yra sudėtinė kompensacijos dalis⁵⁰.

Sprendžiant klausimą, koks ieškinio senaties terminas yra tinkamas norint pareikšti reikalavimą dėl žalos atlyginimo, Teismo praktika yra labai įvairi. *Emmott* byloje Teismas pripažino, jog valstybės narės privalo pačios savo nacionalinėje teisėje nustatyti procesinius ieškinių padavimo pagrindus. Jei valstybė narė netinkamai įgyvendina direktyvą, ieškinio dėl žalos atlyginimo senaties terminas negali būti pradėtas skaičiuoti tol, kol direktyva nėra tinkamai perkelta į nacionalinę teisę⁵¹. Kitoje, *Edis* byloje, Teismas konstatavo, jog ieškinio senaties terminai, taikomi žalos atlyginimo ieškiniams, turi būti protingi (pateisinami)⁵². Vadinasi, darytina išvada, jog nacionalinėje teisėje turi būti

47 Sujungtos bylos C-46/93 ir 48/93, *Brasserie du Pêcheur v. Bundesrepublik Deutschland and The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1996] ETA I-1029, 87 dalis.

48 Reich, N., p. 730.

49 Byla C-180/95, *Draehmpaehl v. Urania Immobilienservice OHG* [1997] ETA I-2195, 25–29 dalys.

50 Byla C-271/91, *Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority* [1993] ETA I-4367, 26, 31 dalys.

51 Byla C-208/90, *Emmott v. Minister for Social Welfare and Attorney General* [1991] ETA I-4269, 16, 22–23 dalys.

52 Byla C-231/96, *Edilizia Industriale Siderurgica (Edis) v. Ministero delle Finanze* [1996] ETA I-4951, 20 da-

nustatyti tokie ieškinio senaties terminai, kurie nebūtų pernelyg trumpi ir per kuriuos būtų realios galimybės asmeniui kreiptis į teismą. Koks ieškinio senaties terminas laikytinas tinkamu, kiekvienu atveju turi būti sprendžiama vadovaujantis bylos teisinėmis ir faktinėmis aplinkybėmis.

3.2. Procesinės žalos asmeniui atlyginimo nuostatos

Kiekvienoje valstybėje narėje galioja savarankiškos proceso teisės normos, kuriomis remiantis nacionaliniuose teismuose sprendžiamos įvairios bylos. Vienos žalos asmeniui atlyginimo procesinės nuostatos skirtos tokiems klausimams kaip ieškovo ir atsakovo nustatymas reguliuoti.

Nacionalinėje teisėje svarbu identifikuoti asmenį, kuris turi teisę reikalauti žalos atlyginimo. Tai gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo⁵³. Atsakovu žalos atlyginimo bylose visais atvejais yra valstybė narė, nors už žalos atlyginimą yra atsakinga konkreti institucija, vykdanči savo funkcijas valstybės vardu. Todėl žalos asmeniui gali padaryti bet kokia valstybės narės institucija⁵⁴. EB teisės pažeidimą gali padaryti tiek vykdomosios valdžios institucija⁵⁵, tiek įstatymų leidžiamosios valdžios institucija⁵⁶, tiek ir teisminės valdžios institucija, kurios sprendimai remiantis nacionaline teise yra galutiniai ir neskundžiami⁵⁷. Tačiau gali kilti klausimas ir dėl tokių institucijų, kaip vietos valdžios institucijos, federacijos subjektai, kiti valstybiniai dariniai ar netgi privačios institucijos (organai), atsakomybės. Teismo praktikoje yra pavyzdžių, kai žala asmeniui turi būti atlyginama ir tais atvejais, jeigu pažeidimą padaro vietos valdžios (decentralizuota) institucija⁵⁸, federacijos subjektai (federacinę valstybę sudarančių žemių ar kitokių struktūrinių darinių institucijos)⁵⁹ ar netgi privati organizacija⁶⁰. Tokiam Teismo požiūriui pritaria ir užsienio teisininkai⁶¹. Taigi matome, jog *valstybės narės institucijos* sąvoka

lis; Byla C-90/94, *Haahr Petroleum v. Benra Havn* [1997] ETA I-4085, 48 dalis; Sujungtos bylos C-283/94, C-291/94 ir C-292/94, *Denkavit v. Bundesamt für Finanzen* [1996] ETA I-5063, 23 dalis.

53 Moniz, C. B. Overview of the Mechanisms of Enforcement of Community Law. Iš *Enforcing Community Law from Francovich to Köbler: Twelve Years of the State Liability Principle*. Koln: Bundesanzeiger Verlag, 2004, p. 49.

54 Köck, H. F., Hintersteiner, M. The Concept of member State Liability for Violation of Community Law and Its Shortcomings. An Analysis of the Case Law of the European Court of Justice on this Matter. *Austrian Review of International and European Law*. 1998, 3(1): 21.

55 Byla C-5/94, *R. v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas* [1996] ETA I-2553; Byla C-424/97, *Haim v. Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein (Haim II)* [2000] ETA I-5123; Byla C-127/95, *Norbrook Laboratories v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food* [1998] ETA I-1531.

56 Sujungtos bylos C-46/93 ir 48/93, *Brasserie du Pêcheur v. Bundesrepublik Deutschland and The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1996] ETA I-1029; Byla C-140/97, *Rechberger v. Austria* [1999] ETA I-3499.

57 Byla C-224/01, *Köbler v. Austria* [2003] ETA I-10239; Byla C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo v. Repubblica Italiana* [2006] ETA I-05177.

58 Byla C-302/97, *Konle v. Austria* [1999] ETA I-3099, 61–63 dalys.

59 Byla C-424/97, *Haim v. Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein* [2000] ETA I-5123, 30 dalis; Byla C-302/97, *Konle v. Austria* [1999] ETA I-3099, 63–64 dalys.

60 Byla C-424/97, *Haim v. Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein* [2000] ETA I-5123, 31 dalis.

61 Tridimas, T. Liability for Breach of Community Law: Growing Up and Mellowing Down? *Common Market*

Teismo aiškinama plačiai, neatsižvelgiant, kokia institucija yra atsakinga už EB teisės pažeidimo padarymą. Svarbu tai, kad institucija, padariusi EB teisės pažeidimą, atlygintų asmens patirtą žalą. Ar konkreti institucija yra valstybės narės institucija, galinti pažeisti EB teisę, vertintina kiekvienu atveju atskirai.

Kitos procesinės žalos asmeniui atlyginimo nuostatos skirtos tokiems klausimams kaip įrodinėjimo priemonės ir būdai, liudytojų parodymai reguliuoti⁶². Teismo jurisprudencijoje išsamiausiai nagrinėtos nacionalinės teisės nuostatos, reglamentuojančios įrodinėjimo taisykles. *Johnston* byloje pripažinta, jog nacionalinės teisės normos, reglamentuojančios įrodinėjimo taisykles, užkertančias kelią teismui vykdyti savo teismines funkcijas, prieštarauja iš EB teisės kildinamiems efektyvumo ir veiksmingumo principams.⁶³ Kituose Teismo sprendimuose konstatuota, jog tam tikrais atvejais įrodinėjimo pareigos priskyrimas ieškovui nėra suderinamas su EB teise, nes užkerta kelią asmeniui pasinaudoti iš EB teisės kildinama teise į žalos atlyginimą⁶⁴.

Dar viena procesinių teisės normų rūšis susijusi su teismų, kurie pagal nacionalinę teisę yra kompetentingi nagrinėti ieškinius dėl žalos atlyginimo padarius EB teisės pažeidimą, paskyrimu bei jų kompetencijos nustatymu. Užsienio teisinėje literatūroje valstybės narės pareiga paskirti kompetentingus teismus, įgaliotus nagrinėti žalos atlyginimo ieškinius, vadinama procesine autonomija (savarankiškumu), tačiau pasigendama išsamesnės tokių klausimų analizės⁶⁵. Teismas nagrinėdamas *Francovich* bylą pripažino, kad nesant konkrečių EB teisės nuostatų kiekviena valstybė narė privalo paskirti kompetentingus teismus, kurie nagrinėtų ieškinius dėl žalos atlyginimo valstybei padarius EB teisės pažeidimą⁶⁶. Šis svarbus principas vėliau buvo ne kartą pakartotas Teismo jurisprudencijoje⁶⁷, tačiau jį taikant, manytina, gali būti sukelta daug praktinių problemų, kaip antai, kokiais kriterijais vadovaujantis šie teismai turėtų būti paskirti,

Law Review. 2001, 38(2): 320; Aalto, P. Twelve years of *Francovich* in the European Court of Justice: A Survey of the Case-law on the interpretation of the Three Conditions of Liability. Iš *Enforcing Community Law from Francovich to Köbler: Twelve Years of the State Liability Principle*. Koln: Bundesanzeiger Verlag, 2004, p. 65; Köck, H. F., Hintersteiner, M., p. 22.

62 Prechal, S., p. 156–158, 293.

63 Byla 222/84, *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* [1986] ETA I-1651, 17 dalis.

64 Byla 199/82, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. San Giorgio* [1983] ETA 3595, 14 dalis; Sujungtos bylos 331, 376 ir 378/85, *Jules Bianco v. Directeur General des Douanes et Drois Indirects* [1988] ETA 1099, 12 dalis; Byla C-228/98, *Dounias v. Ipourgos Ikonomikon (Minister for Economic Affairs)* [2000] ETA I-577, 69 dalis.

65 Reich, N., p. 737–740.

66 Sujungtos bylos C-6/90 ir C-9/90, *Francovich v. Italian Republic* [1991] ETA I-5357, 42 dalis.

67 Sujungtos bylos C-46/93 ir 48/93, *Brasserie du Pêcheur v. Bundesrepublik Deutschland and The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1996] ETA I-1029, 67 dalis; Byla C-228/98, *Dounias v. Ipourgos Ikonomikion (Minister for Economic Affairs)* [2000] ETA I-577, 58 dalis; Sujungtos bylos C-231/06 – C-233/06, *Jonkman v. National Pensions Office* [2007] ETA 0000, 40 dalis; Byla C-66/95, *The Queen v. Secretary of State for Social Security, ex parte Eunice Sutton* [1997] ETA I-2163, 35 dalis; Byla C-224/01, *Köbler v. Austria* [2004] ETA I-10239, 51 – 52 dalys; Byla C-127/95, *Norbrook Laboratories v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food* [1998] ETA I-1531, 111 dalis; Byla C-261/95, *Palmisani v. Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS)* [1997] ETA I-4025, 27 dalis; Byla C-295/04, *Manfredi v. Loyd Adriatico Assicurazioni* [2006] ETA I-6619, 62 dalis.

kuris nacionalinis teismas galėtų nagrinėti ieškinį dėl žalos atlyginimo tuo atveju, kai EB teisę pažeistų aukščiausios instancijos teismas⁶⁸.

Apibendrinant konstatuotina, jog visais atvejais būtina užtikrinti, kad visos anksčiau minėtos procesinės teisės normos nacionalinių teismų būtų tikrinamos atsižvelgiant į efektyvumo ir veiksmingumo principus.

Išvados

1. Ilgą laiką nebuvo jokių bendrųjų, EB mastu taikomų, valstybių atsakomybės dėl žalos sąlygų, todėl nacionaliniai teismai žalos atlyginimo klausimus sprendė savo nuožiūra vadovaudamiesi išimtinai nacionalinėmis teisės normomis. Tai lėmė skirtingą teismų praktiką žalos asmeniui atlyginimo bylose bei sudarė sąlygas taikyti nevienodą asmens teisių gynybos standartą. Vis dėlto *Francovich* byloje pripažinta, jog žala asmeniui turi būti atlyginama vadovaujantis nacionalinėmis teisės normomis, jeigu įrodoma, kad valstybės atsakingos dėl žalos sąlygų. Taip atsirado pagrindas tinkamiau išspręsti žalos asmeniui atlyginimo klausimus nacionaliniuose teismuose.

2. Žalos asmeniui atlyginimo klausimai sprendžiami nacionaliniuose teismuose, tačiau nacionaliniai teismai nagrinėdami žalos atlyginimo ieškinius nėra visai autonomiški. Jie turi atsižvelgti į efektyvumo ir veiksmingumo principus, apsaugančius privatų asmenį nuo galimybės nacionaliniame teisme taikyti tokias nacionalinės teisės normas, kurios yra mažiau palankios nei taikomos panašioms nacionaliniams ieškiniams bei užkerta kelią arba apsunkina galimybę pasinaudoti teise į žalos atlyginimą.

3. Efektyvumo principas pritaikytas užtikrinti, jog nacionalinės teisės normos, kurios taikytinos tuo konkrečiu atveju, turi neapsunkinti/nepadaryti neįmanomos privataus asmens galimybės reikalauti žalos atlyginimo nacionaliniame teisme. Efektyvumo principo taikymas – nacionalinių teismų, nagrinėjančių žalos atlyginimo ieškinius, prerogatyva.

4. Veiksmingumo principas turi būti suprantamas taip: nacionalinės teisės normos, kuriomis remiantis asmeniui atlyginama žala, neturi būti mažiau palankios nei tos, kurios taikomos analogiškiems nacionaliniams ieškiniams. Veiksmingumo principo taikymas – taip pat nacionalinių teismų, nagrinėjančių žalos atlyginimo ieškinius, prerogatyva.

5. Žala asmeniui atlyginama pagal nacionalines materialines ir procesines teisės normas. Šios normos skirtos reguliuoti tokiems klausimams: atlygintinos žalos dydis, žalos rūšys, ieškinio senaties terminai, ieškovas, atsakovas, įvairūs procesiniai klausimai, tokie kaip įrodinėjimo priemonės ir būdai, liudytojų parodymai, nacionalinių teismų, nagrinėjančių žalos atlyginimo ieškinius, paskyrimas bei jų kompetencija. Visos materialinės ir procesinės teisės normos, kuriomis remiantis asmeniui atlyginama žala bei kurias įgalioja taikyti nacionaliniai teismai, turi atitikti veiksmingumo ir efektyvumo principus.

68 Šis probleminis klausimas tapo ypač aktualus priėmus sprendimą *Köbler* byloje.

Literatūra

- Aalto, P. Twelve Years of *Francovich* in the European Court of Justice: A Survey of the Case-law on the Interpretation of the Three Conditions of Liability. Iš *Enforcing Community Law from Francovich to Köbler: Twelve Years of the State Liability Principle*. Koln: Bundesanzeiger Verlag, 2004, p. 59–77.
- Accetto, M.; Zleptnig, S. The Principle of Effectiveness: Rethinking Its Role in Community Law. *European Public Law*. 2005, 11(3): 375–403.
- Byla 26/62, *Van Gend and Loos v. Netherlands Inland Revenue administration* [1963] ETA 1.
- Byla 6/64, *Costa v. ENEL* [1964] ETA 585.
- Byla 13/68, *Salgoil v. Italian Ministry for Foreign Trade* [1968] ETA 453.
- Byla 69/75, *Russo v. AIMA* [1976] ETA 45.
- Byla 33/76, *Rewe v. Land wirtschaftskammer für das Saarland* [1976] ETA 1989.
- Byla 45/76, *Comet v. Produktschap voor Siergewassen* [1976] ETA 2043.
- Byla 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal* [1978] ETA 629.
- Byla 199/82, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. San Giorgio* [1983] ETA 3595.
- Byla 14/83, *Von Colson and Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ETA I-1891.
- Byla 179/ 84, *Bozzetti v. Invernizzi* [1985] ETA 2301.
- Byla 222/84, *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* [1986] ETA 1651.
- Byla 68/88, *Commission v. Greece* [1989] ETA 2965.
- Byla C-213/89, *The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1990] ETA I-2433.
- Byla C-208/90, *Emmott v. Minister for Social Welfare and Attorney General* [1991] ETA I-4269.
- Sujungtos bylos C-6/90 ir C-9/90, *Francovich v. Italian Republic* [1991] ETA I-5357.
- Byla C-271/91, *Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority* [1993] ETA I-4367.
- Byla C-410/92, *Johnson v. Chief Adjudication Officer* [1994] ETA I-5483.
- Sujungtos bylos C-46/93 ir C-48/93, *Brasserie du Pecheur v. Bundesrepublik Deutschland and the Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* [1996] ETA I-1029.
- Byla C-312/93, *Peterbroeck v. Belgian State* [1995] ETA I-4599.
- Byla C-90/94, *Haahr Petroleum v. Benra Havn* [1997] ETA I-4085.
- Sujungtos bylos C-283/94, C-291/94 ir C-292/94, *Denkavit v. Bundesamt für Finanzen* [1996] ETA I-5063.
- Byla C-66/95, *The Queen v. Secretary of State for Social Security, ex parte Eunice Sutton* [1997] ETA I-2163.
- Byla C-127/95, *Norbrook Laboratories v. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food* [1998] ETA I-1531.
- Byla C-180/95, *Draehmpaehl v. Urania Immobilienservice OHG* [1997] ETA I-2195.
- Byla C-261/95, *Palmisani v. Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS)* [1997] ETA I-4025.
- Byla C-231/96, *Edilizia Industriale Siderurgica (Edis) v. Ministero delle Finanze* [1996] ETA I-4951.
- Byla C-246/96, *Mangorrian and Cunningham v. Eastern Health and Social Services Board* [1997] ETA I-7153.
- Byla C-326/96, *Levez v. Jennings (Harlow Pools)* [1998] ETA I-7835.
- Byla C-302/97, *Konle v. Austria* [1999] ETA I-3099.
- Byla C-424/97, *Haim v. Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein (Haim II)* [2000] ETA I-5123.

- Byla C-78/98, *Preston v. Wolverhampton Healthcase NHS and Fletcher v. Midland Bank* [2000] ETA I-3201.
- Byla C-228/98, *Downias v. Ipourgos Ikonomikion (Minister for Economic Affairs)* [2000] ETA I-577.
- Byla C-453/99, *Courage v. Bernard Crehan and Bernard Crehan v. Courage* [2001] ETA I-6297.
- Byla C-118/00, *Larsy v. INASTI* [2001] ETA I-5063.
- Byla C-224/01, *Köbler v. Austria* [2004] ETA I-10239.
- Byla C-201/02, *The Queen, on the application of Wells v. Secretary of State for Transport* [2004] ETA I-723.
- Byla C-295/04, *Manfredi v. Lloyd Adriatico Assicurazioni* [2006] ETA I-6619.
- Sujungtos bylos C-231/06 to C-233/06, *Jonkmann v. National Pensions Office* [2007] ETA 0000.
- Bulletin of the European Communities, Supplement 9/75.
- Bulletin of the European Communities, Supplement 2/91.
- Barav, A. State Liability in Damages for Breach of Community Law in the National Courts. Iš *Yearbook of European Law 1996*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 87–128.
- Becker, F. Application of Community Law by Member States' Public Authorities: Between Autonomy and Effectiveness. *Common Market Law Review*. 2007, 44(4): 1035–1056.
- Caranta, R. Judicial Protection Against Member States: A New *Jus Commune* Takes Shape. *Common Market Law Review*. 1993, 52(2): 272–297.
- Drake, S. Scope of Courage and the Principle of „Individual Liability“ for Damages: Further Development of the Principle of Effective Judicial Protection by the Court of Justice. *European Law Review*. 2006, 31(6): 841–864.
- Van Gerven, W. Of Rights, Remedies and Procedures. *Common Market Law Review*. 2000, 37(3): 507–515.
- Van Gerven, W. Remedies for Infringements of Fundamental Rights. *European Public Law*. 2004, 10(2): 261–284.
- Van Gerven, W. Bridging the Unbridgeable: Community and National Tort Laws after *Francovich* and *Brasserie*. *International and Comparative Law Quarterly*. 1996, 45(3): 507–544.
- Green, N.; Barav, A. Damages in the National Courts for Breach of Community Law. In *Yearbook of European Law 1986*. Oxford: Clarendon Press, 1986, p. 55–119.
- Herlin-Karnell, E. An Exercise in Effectiveness? *European Business Law Review*. 2007, 18(5): 1181–1191.
- Köck, H. F.; Hintersteiner, M. The Concept of member State Liability for Violation of Community Law and Its Shortcomings. An Analysis of the Case Law of the European Court of Justice on this Matter. *Austrian Review of International and European Law*. 1998, 3(1): 17–46.
- Lenaerts, K. The Rule of Law and the Coherence of the Judicial System of the European Union. *Common Market Law Review*. 2007, 44(6): 1625–1659.
- Martin, C. P. Furthering the Effectiveness of EC Directives and the Judicial Protection of Individual Rights Thereunder. *International and Comparative Law Quarterly*. 1994, 43(1): 26–54.
- Moniz, C. B. Overview of the Mechanisms of Enforcement of Community Law. Iš *Enforcing Community Law from Francovich to Köbler: Twelve Years of the State Liability Principle*. Koln: Bundesanzeiger Verlag, 2004, p. 13–50.
- Nebbia, P. Damages Actions for the Infringement of EC Competition Law: Compensation or Deterrence? *European Law Review*. 2008, 33(1): 23–43.
- Obradovich, D., et al. *Interface between EU Law and National Law*. Groningen: Europa Prechal, S. *Directives in EC Law*. Second, completely revised edition. Oxford: Oxford University Press, 2005.

- Reich, N. Horizontal Liability in EC Law: Hybridization of Remedies for Compensation in Case of Breaches of EC Rights. *Common Market Law Review*. 2007, 44(3): 705 – 742.
- Ruffert, M. Rights and Remedies in European Community Law: A Comparative View. *Common Market Law Review*. 1997, 34(2): 307 – 336.
- Snyder, F. The Effectiveness of European Community Law: Institutions, Processes, Tools and Techniques. *Modern Law Review*. 1993, 56(1): 19 – 56.
- Steiner, J. From Direct Effects to *Francovich*: Shifting Means of Enforcement of Community Law. *European Law Review*. 1993, 18(1): 3 – 22.
- Tridimas, T. *The General Principles of EU Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Tridimas, T. Liability for Breach of Community Law: Growing Up and Mellowing Down? *Common Market Law Review*. 2001, 38(2): 301 – 332.
- Ward, A. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

THE REPARATION OF DAMAGES CAUSED TO A PRIVATE PARTY BY BREACHES OF EUROPEAN COMMUNITY LAW FOR WHICH A MEMBER STATE CAN BE HELD RESPONSIBLE

Agnė Vaitkevičiūtė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article analyzes provisions essential for a private party, who seeks recovery of damages sustained due to breaches of European Community (hereinafter referred to as EC) law for which a Member State can be held responsible. It is emphasized that the recovery of damages inflicted by a Member State to a private party is regulated under the national law. In the absence of any EC legislation, a Member State must make reparation for the consequences of the loss and damage caused in accordance with the rules of the national law on liability. Nevertheless, the relevant substantive and procedural legal provisions, laid down by the national law of a Member State, must not be less favorable than those relating to similar domestic claims and must not be so framed as to make it virtually impossible or excessively difficult to obtain reparation.*

The article consists of three main parts. The first part concentrates on the substantial role of national courts in the procedure of recovery of damages. It is stressed that a private party who seeks reparation of damages should have an access to judicial protection in national courts. The second part of this article describes the principles of effectiveness and equivalence (considered as the principle of non-discrimination by some legal authors), derived from the jurisprudence of the Court of Justice of the European Communities (hereinafter referred to as Court). It is emphasized that the Court has curtailed national discretion by formulating two minimum requirements for reparation of loss and damage that the national law must satisfy.

Therefore, these principles can be described as follows. Firstly, the conditions laid down by the national law must not be so framed as to make it virtually impossible or excessively difficult to obtain reparation (principle of effectiveness). Secondly, the conditions laid down by national law must not be less favorable than those relating to similar domestic claims (principle of equivalence). It is important to mention that these two requirements are cumulative and not alternative. Once it is established that one or both of the requirements are not satisfied, the case law of the Court suggests that the national provisions concerned cannot be applied by the national court. The third part of the article concentrates on analysis of legal provisions which according to the requirements of EC law should be entrenched in the national law and which apply to the recovery of damage. Such national legal provisions can be divided into two main groups: substantive legal provisions and procedural legal provisions. In other words, these provisions of national law regulate such questions as the amount of compensation, the content and form of the reparation, the claimant, the defendant, the time limits for submission of a claim, the rules on evidence, and the determination of competent national courts in treating injury claims. It should be taken into consideration that the national courts are entrusted with the application of the abovementioned legal provisions.

Keywords: *Member States liability in damages, reparation of damages caused to a private party, principle of effectiveness, principle of equivalence, substantive legal provisions, procedural legal provisions laid down by the national law.*

Agnė Vaitkevičiūtė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Europos Sąjungos teisės katedros doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptis: valstybių narių atsakomybė pagal Europos Bendrijos teisę.

Agnė Vaitkevičiūtė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of European Union Law, doctoral student. Research interests: Member States liability in the law of the European Community.

